BOTANIKOS VARDŲ ŽODYNAS
Sudarė Ramunėlė Jankevičienė. Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 1998, 524 p.

Lietuviškoji botanikos nomenklatūra ir terminija moksliškai tvarkyti pradėta XIX a. pradžioje. Ypač daug padaręs lietuviškos botanikos terminijos kūrėjas Jurgis (Ambraziejus) Pabrėža parašė platų sisteminį Lietuvos floros vadovą *Taislius auguminis* ir lotynų–lietuvių kalbų pavadinimų žodyną. Jo darbus tęsęs Laurynas Ivinskis, parašęs dviejų tomų gamtos mokslo veikalą *Prigimtūmenė* sukūrė daug augalų vardų. Povilui Matulioniui, pradėjusiam naują etapą su spausdintu Lietuvos augalų žodynu *Žolynas* (1906–1907 m., 112 p.), rūpėjo „paduoti musų tėvynės sužinotų augalų skaitlią, suresti kuopon išbarstytaš visur – žinias, sutvarkyti ir suderinti jas, teipogi išdraikitus augalu vardavimus kaip žmonių kalboje, teip ir raštuose“ (Matulionis 1906–1907: 3). Jo žodyne surinkta 3000 terminų. Naudotasi žodynais, bet yra nenormintų sinonimų ir variantų. Tolesnis botanikos terminijos žingsnis – *Lietuviškas botanikos žodynas* (1938 m., 598 + XL p.), kurį sudarė L. Vailionio vadovaujama Botanikos žodyno komisija, redagavo J. Dagys (toliau – LBŽ). Sumanymas išleisti tokį žodyną kilo buvusiam Valstybės prezidentui dr. K. Griniui. Kaip pagrindas buvo paimtas P. Matulionio *Žolynas*, kur pateikiami ir norminiai vardai, ir visa nenorminių sinonimų įvairovė, o kadangi „turėta tikslo paruošti platesnį ir pilnesnį žodyną“ (LBŽ 1938: VIII), naudotasi ne tik J. Pabrėžos ir L. Ivinskio, bet ir visais turimais spausdintais darbais ir rankraščiais (sąrašas sudaro 13 p.), Lietuvių kalbos žodyno kartotekos medžiaga, J. Jablonskio, K. Būgos, S. Daukanto ir kitų raštais. Kad žodynas taikytųsi prie lietuvių kalbos dvasios, buvo klausyta kalbininkų doc. dr. P. Skardžiaus ir doc. J. Balčikonio pastabų ar nurodymų. Žodyne rasta daugiau kaip 3300 mokslinių terminų, su tarminiais žodžiais būtų daug daugiau. Norminis mokslinis vardas aiškiai atskirtas nuo tarminių ir kitų sinonimų, kurie lokalizuoti vietovardžių ir kitokiais sutrumpinimais. LBŽ išplėtė P. Matulionio žodyną tiek terminų, tiek kalbų skaičiumi. „Be to, žodynan buvo įtraukta visa eilė svetimų kraštų augalų, kurie arba auginami Lietuvos parkuose, darželiuose, kambariuose ir šiltnamiuose, arba

turi didelės praktinės reikšmės, arba plačiai minimi literatūroje, nes teoriniu atžvilgiu yra svarbūs" (LBŽ 1938: XIII).

Pagrindinį LBŽ tekstą sudaro augalų vardynas (lotynų–lietuvių, 1–380 p.; lietuvių–lotynų, 381–532 p.), botaniškoji farmakognozijos nomenklatūra (533–554 p.), augalų sistematikos lentelė (555–566 p.) ir lotynų–lietuvių kalbų rūšių būdvardžių žodynėlis (567–595 p.). Pirmojoje dalyje pagal abėcėlę pateikta lotyniškas vardas su autoriaus pavardės sutrumpinimu, vardo kilmės ir prasmės aiškinimas, lotyniškas šeimos vardas, pagrindinis lietuviškas vardas (nekirčiuotas) ir jo sinonimai iš įvairių šaltinių (vietų ar autorių), sutrumpintai pažymėtų skliaustuose, kaimynų kalbų (vokiečių, rusų, lenkų ir latvių) atitikmenys (kartais, ypač prie rūdžių (Puccinia), bakterijų (Bacterium) pavadinimų, jų terasime užrašytų viena kita kalba), augimo ar auginimo vieta, ypatybės, vartojimas, žydėjimo ir romėniškais skaitmenimis žymimas pribrendimo laikas, pvz.:

Q[uercus] Robur L. (lot. robur – jėga, stiprybė; turi kietą medieną ir tvirtą kamieną, atsparų audroms) – *paprastasis ą[ąžuolas]*. V: Stiel-E[iche], Sommer-E. R: Д[уб] летний. Ln: D[ab] szypułkowy. Lt: Parastais o[zols]. Miškuose, dažnai. Ąžuolo gilės vartojamos kaip kavos surogatas. Mediena duoda tvirtą, patvarią medžiagą įvairiems stalių dirbiniams. Žievė vartojama medicinos reikalams, vaistinėse vad. Cortex Quercus. V.

A[cer] platanoides L. – *paprastasis k[levas]*; medžliepis (Mln, Pet, Al, Pn, Rk, Tr, Uk); medlepis (Kėd, Pn), medlepė (M), medliepis (Kėd, Pn, Šl, Trg), medžialapis (Rk, Z), medžialiepis (Ut, Z), medžlepis (Kos, B). V: Spitz-A[horn]. R: K[лен] обыкновенный. Ln: K[lon] zwyczajny. Lt: Parastā k[ļava]. Lap. miškuose; be to, dažnai auginamas parkuose, sodybose, pakelėse. Klevų mediena duoda gerą medžiagą stalių darbams. Lapai kaimuose vartojami kepalams pakloti duoną kepant. Pavasarinė sula labai cukringa ir mėgiama gerti. IV–V.

Kiekvieną taksono vardo kilmę LBŽ stengtasi išnagrinėti žodžio dalimis, nurodant jų reikšmes. Pvz.:

Abutilon Avicennae (gr. a – ne, bous – jautis, tilos – viduriavimas);

Ocimum Basilicum (gr. okimon – graikų duotas šio augalo vardas, kilęs iš ozo – kvepiu; gr. bazilikon – karaliaus žolė, nes maloniai kvepia).

LBŽ aiškinama ir retai sutinkamų rūšinių pažyminių kilmė, pvz.: *Negúndo* L. (negundo – indiškas, malabariškas medžio vardas); *Lántana Camára* L. (lot. lentare – lenkti, nes turi lanksčias šakas; camara – šio krūmo vardas P. Amerikos aborigenų kalba); *T. foenum graecum* L. (lot. foenum graecum – graikų šienas, taip šis augalas vadinamas Plinijaus ir Columella raštuose).

Tiesa, visų kilmės aiškinimų tikrumas nėra patikrintas, kartais tikrai abejotinas.

Į LBŽ įtrauktos ir grybų, bakterijų rūšys (*Helminthosporium avenae – avižinis dryžgrybis, Puccinia – Rūdys, Tuburcinia occulta – ruginė paiša, Bacillus – Bacila, Bacterium aceti – actinė bakterija* ir pan.).

1998 m. sulaukta naujo *Botanikos vardų žodyno* (toliau – BVŽ). Jį sudarė R. Jankevičienė, lietuviškus augalų vardus parinko ir tvirtino Botanikos žodyno komisija, kurios pirmininkas 1950–1992 m. buvo J. Dagys, nuo 1993 m. – V. Rašomavičius, nariai įvairiu metu buvo kalbininkai J. Kruopas, K. Gaivenis, A. Auksoriūtė ir kt., žodynas aprobuotas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos. Jo pagrindą sudaro LBŽ, nors vardynas buvo plečiamas ir taisomas, svarstant ir kuriant lietuviškus augalų vardus pagal botanikų, vaistažolių žinovų, kitų teoretikų ir praktikų pateiktus augalų sąrašus. Žodyne rasta beveik 8000 terminų.

Žodyną sudaro botanikos vardynas lotynų, lietuvių, vokiečių, anglų ir rusų kalbomis (15–318 p.), augalų vardų rodyklės visomis kalbomis (319–478 p.), lotynų–lietuvių kalbų rūšių epitetų žodynėlis (479–486 p.), lotyniškų augalų vardų autorių sąrašas (487–510 p.) ir žodyne aprašomų augalų sistema (511–522 p.). *Įvade* aptariamas žodyno rengimas, kokių principų laikomasi pateikiant augalų pavadinimus. Čia susiduriama su pirmąja žodyno kalbos klaida: ne vieną kartą netiksliai pavartotas būdvardis *botaninis, -ė*, kuris darybos atžvilgiu yra taisyklingas, norminis, bet savo santykine reikšme tinka ne visuose žodžių junginiuose – terminologai jį taiso žodžiais *botanikos* arba *augalų*, pvz.: *botaninės (=botanikos, augalų) nomenklatūros taisyklės* (BVŽ 1998: 6); *lietuviškoji botaninė (=botanikos) terminija* (7), plg. *Botanikos vardų žodynas*.

Pagrindinėje BVŽ dalyje abėcėlės tvarka pateikiama lotyniškas augalo genties ar rūšies vardas, pirmąkart jį aprašiusio autoriaus pa-

vardė (sutrumpintai), santrumpomis ir simboliais – augalo gyvenimo forma ir trukmė, paplitimas, taikomoji reikšmė ir auginimo sąlygos, pvz:

Q[uercus] Robur L. – paprastàsis ąžuolas/ Stiel-Eiche, Sommer-Eiche/ pedunculate oak, common oak, English oak/ дуб черешчатый, дуб обыкновенный, дуб летний. – ♄ Miškai. Eur., M. Az. Š. Afr. Liet. papl. ❀, ❒, ◗ Kult. plant., želd.

A[cer] platanoides L. – paprastàsis klẽvas/ Spitzahorn, Faulbaum, Spindelbaum/ Norway maple/ клен остролистный, клен обыкновенный, клен платановидный. – ♄ Miškai. Eur. Liet. papl. ❀, ❒. Kult. želd.

BVŽ neįtraukė kitų – grybų, bakterijų – karalysčių augalų vardų, nes tai yra atskiros sritys. Pastebėta, kad didesnę dalį sudaro nelietuviški Lietuvoje neaugančių augalų vardai, pavyzdžiui, iš daugiau kaip 650 A raidės pavadinimų vos 150 auga mūsų šalyje. Tačiau jokiu būdu tai ne žodyno trūkumas – juk jis nepavadintas lietuviškuoju. Apie tai užsimenama *Įvade*: „[...] surašyti daugelio Lietuvoje visai neaugančių arba tik kartais auginamų dekoratyvinių, vaistinių ir kitų naudingųjų augalų, dažniau kelionių aprašymuose minimų, svarbių augalų geografijai ir kt. disciplinoms, augalų genčių ir rūšių vardai“ (BVŽ 1998: 8). Toks žodynas, supažindindamas su pasaulio augmenija, plečia akiratį. Vardai pateikiami penkiomis kalbomis – nėra latviškų. Naujesnių augalų vardai neretai pateikiami ne visomis kalbomis, kartais yra tik vienas lietuviškas, pvz.: *Melissa – melisa/Melisse/balm/мелисса; Blepharostoma – plaukalapė/Haarblattmoos/–/блефаростома; Ankistrodesmus – ankistrodesmas/–/–/–; Scenedesmas – scenedesmas/–/–/–* ir kt. Recenzuojamame žodyne dažniausiai pateiktas vienas lietuviškas mokslinis botanikos vardas, bet vokiškų, angliškų ir rusiškų vardų surašyta daug kur po kelis: *Blysmus – viksvenis/Quellried/blysmus, club-rush/блисмус, поточник; Zantedeschia – kalija/Zimmer-Kalla, Zantedeschie/callalily, trumpet lily/белокрыльник, калла* ir daug kitų. Nežinia, ar pirmasis norminis, ar jie lygiaverčiai, ar teikiami vien vertimo reikalui.

Žodyno *Įvade* nepasakoma, kodėl BVŽ vienų botanikos vardų aiškinama kilmė, pvz.: *Acidanthera* (gr. *akis, -idos* – smaigalys, *anthera* – dulkinė); *Fissidens* (lot. *fissus* – skeltas, *dens* – dantis); *Lactuca* (*lac,*

lactis – pienas) ir kt., o kitų ne. Gal daryta atsargiau – saugotasi nepatikimų aiškinimų. Bet BVŽ kartais nurodoma bent kalba, pvz.: *Lilium* L. (lot. augalo vardas); *Luffa* Mill. (arab. *loofah* – augalo vardas).

Reikėtų patikslinti kai kurią su kilme susijusią informaciją. *Asklepios* (= *Asklēpios*) – ne mitologijos personažas, pirmasis medikas; *Asklepijas* iš tiesų yra graikų gydymo dievas, gydytojų dievas (ANTŽ 1998). *Ginkgo* yra ne kiniškas, bet japoniškas medžio vardas (ANTŽ 1998). Galima papildyti: *Euryale* – ne šiaip graikų mitologijos personažas, o tiksliau – viena iš gorgonių (IMŽ 1999). Plačiau aiškinant taksonų kilmę, BVŽ minimi žmonės, iš kurių pavardžių atsirado augalų vardai. Jie pavadinti *natūralistais* (K 20, L 187, N 70, S 383), turi būti *gamtininkai* (taip ir yra E 173), nes *natūralistais* vadinami menininkai, siekiantys fotografinio tikrovės kopijavimo.

Neaišku, kodėl lotyniškų epitetų kirčiavimas pateiktas priede – žodynėlyje, o ne pačiame žodyne. Įprasta žodynuose kirčiuoti visus žodžius, taip patogiau. Reikia sukirčiuoti ir augalų šeimų lotyniškus pavadinimus: *DIPSACACEAE (=DIPSACÁCEAE), PINACEAE (=PINÁCEAE), ULVACEAE (=ULVÁCEAE)* bei kt.

Rūšys galėtų turėti savo papildomą numeraciją. Ne viskas sutvarkyta abėcėlės tvarka, pvz., 183 *Bryum*, 192 *Bryonia* – turi būti atvirkščiai. Kai kur rodyklėje supainiota numeracija: nurodyta *siningija* S 304, kai iš tiesų yra S 305. Ne viskas surašyta sutrumpinimų ir simbolių dalyje: *Eur.* (A 2); *Antarkt.* (P 445); *bot.* (W5); *išplit.* (V 71); *kolekc.* (G 17); *sukul.* (A 250, A 253 ir kt.); *pap.* (C 616); *pašar.* (G 167); *pusrut.* (A 574); neaišku, kas nurodoma simboliu □(F 31).

Priekaištingai sudaryta lietuviškų vardų rodyklė. Didžiausias trūkumas, kad žodyne pateikiant kelis terminus rodyklėje nėra nuorodos *ž.*, t. y. visi šie žodžiai rodyklėje surašyti atskirai, nenurodant žiūrėti į vieną ar kitą sinonimą.

Nomenklatūra ir jos pakeitimų problemos. BVŽ visi genčių pavadinimai vienažodžiai, išskyrus frazeologinį terminą *vandens lelija*. Rūšių pavadinimai daugiausia dvižodžiai, nors yra keliolika vienažodžių visiems žinomų vardų: *juodalksnis, diemedis, rapsas, kopūstas, ropė, agurotis* ir kt. Čia nukrypstama nuo formalių įvardijimo reikalavimų, tačiau ne nuo gyvosios kalbos. LBŽ dar nedrįso – rašė *alks-*

nis juodalksnis, plukė žibuoklė, kopūstas kalafijoras, bajorė rugiagėlė, avietė gervuogė, kryklė vyšnia, ramunė ramunėlis, šilauogė mėlynė, žemuogė braškė ir pan. Formalius reikalavimus BVŽ ryžosi pažeisti ir priedėliniais terminais, pvz.: *begonija svyruoklė, palmė nykštukė, beržas keružis, pataisas šarkakojis, aviža netikšė, aguona birulė* ir dar apie dešimt.

Tą patį pavadinimą turi *Chamaerops* ir *C. humilis – palmė nykštukė*, nors antrasis turėtų turėti pažyminį, pavyzdžiui, *žemoji*, plg. vok. *Zwergpalme* ir *niedrige Z., Schirmpalme*, angl. *dwarf palm* ir *African hair palm, helm palm*, rus. *хамеропс* ir *х. приземистый, карликовая пальма*.

Pagal rūšių pavadinimų skalę BVŽ daugiausia rūšių turi *viksva* – 76 (LBŽ – 51). O po vieną rūšį abiejuose augalų vardynuose turi kelios dešimtys augalų.

BVŽ atsirado nemažai lotyniškų vardų pakeitimų. BVŽ *Įvade* sakoma: „Taksonų apimties ir jų padėties bendrojoje augalų pasaulio sistemoje vertinimo objektyvumas priklauso nuo turimos informacijos kiekio. Papildomi tyrimai anksčiau ar vėliau lems teigiamą rezultatą – nuomonių suderinimą“ (BVŽ 1998: 8).

Kai iš rūšies padaroma gentis, pakeičiamas ir lietuviškas vardas, pvz.:

D[ryopteris] Linnaeana – trikampialapis papartis (LBŽ) – *D. linnaeana* ž. *Gymnocarpium dryopteris – trikampis papartenis* (BVŽ);

G[alium] cruciatum – kryžminis lipikas (LBŽ) – *G. cruciata* ž. Cruciata laevipes – *kryžminė kimbara* (BVŽ).

Iš genties *Agropyrum* (*varputis*) LBŽ padarytos dvi – (*Agropyron*) *valkūnas* ir (*Elytrigia*) *varputis*. *Valkūnas* kaip tarminis sinonimas nei LBŽ, nei LF II net neįdėtas. LKŽ XVIII nurodyta ketvirtoji *valkūno* reikšmė „varputis“, vartojamas vakarų dzūkų (Alytuje, Jiezne, Onuškyje ir kitur). Kiekvienas pakeitimas, nors būtų mokslo laimėjimas, yra keblus dalykas. Lietuvių kalba su *valkūnu* visai gerai išsisuko, kitos dar neradusios skirtingų vardų – ir *Agropyron*, ir *Elytrigia – Quecke/ couch-grass/житняк, пырей*. LBŽ *Cydonia (svarainis)* dabar padarytos dvi gentys *Cydonia – cidonija, Chaenomeles – svarainis* (BVŽ). Negerai, kad į lietuvišką vardyną grąžinta visur taisoma svetimybė *cidonija*.

Naujojo žodyno aprašomų augalų sistemoje atsirado netikėtų naujovių – šeimų pavadinimų pusiau pakeitimų. Pvz.: *Brassicaceae (Cruciferae) – bastutiniai (kryžmažiedžiai); Fabaceae (Leguminosea) – pupiniai (ankštiniai); Apiaceae (Umbelliferae) – salieriniai (skėtiniai); Lamiaceae (Labiatae) – notreliniai (lūpažiedžiai); Asteraceae (Compositea) – astriniai (graižažiedžiai); Poaceae (Gramineae) – migliniai (varpiniai); Arecaceae (Palmae) – arekiniai (palminiai).* Ar siekiant tam tikro sistemiškumo – visas šeimas įvardyti pagal gentis – neprarandama tikslumo ir aiškumo? Bent jau ne botanikų srityje – žemės ūkyje turi išlikti *varpiniai* ir *ankštiniai*. BVŽ sakoma: „Žodyne nebuvo tikimasi išspręsti taksonomijos ir sistematikos klausimų"(BVŽ 1998: 8).

Lietuviškieji botanikos vardai. Lietuviška specialioji leksika – bent jau botanikos – laikoma pagrindiniu terminijos šaltiniu. *Comarum* BVŽ be reikalo padaryta *sūdras* (LKŽ XIV *sūdras, -a* „kietas, sukrus"), o LBŽ buvo *trindažolė* (taip pat P. Matulionio *Žolyne*). Tradiciniai įsigalėję vardai įtraukiami į įvairius augalų katalogus, enciklopedijas, taip pat į DŽ, tad negalima jų be būtiniausio reikalo keisti.

Apie botanikos vardyną daug yra rašęs ilgametis terminologijos darbuotojas K. Gaivenis. Keista, kad į jo pastabas (Gaivenis 1985: 176) BVŽ visiškai neatsižvelgta. Pvz.:

1. Tos pačios genties rūšims pavadinti nereikėtų vartoti artimų pažyminių, pvz.: *Carex rostrata – snapuotoji viksva* (plg. LBŽ latv. *pudeļu grīslis* [pudelinė viksva]) ir šiandien pasikeitusį pavadinimą – *uzpūstais grīslis* [išpūstoji viksva] (šis ir kiti latviški pavyzdžiai rinkti interneto puslapyje www.google.lt//latvijas.daba.lv/augi.senes/, taip pat tikrinti pagal norminį enciklopedinį žodyną „Latvijas daba", 1994–1998) ir *C. rhynchophysa – ilgasnapė viksva*; *Eqisetum hyemale – šiurkštusis asiūklis* (plg. *ziemzaļā kosa* [žaliuojantis asiūklis]) ir *E. trachyodon – šiurkščiadantis asiūklis* ir kt.

2. Vengtini vaizdingi ir sunkiai tapatinami rūšiniai pažyminiai, pvz.: *Carex globularis – rutulinė viksva*, plg. latv. *apaļvārpainais grīslis* [apvaliavarpė viksva]; *Astragalus danicus – juodadantė kulkšnė*, plg. latv. *Dānijas tragantzirnis* [Danijos kulkšnė].

Skoliniai ir jų lietuviški atitikmenys. Iš daugiau nei pusantro tūkstančio BVŽ genčių vardų apie pusę tūkstančio sudaro vien tik skoliniai iš lotynų kalbos. BVŽ skoliniais labai viršija LBŽ. Pvz.:

BVŽ *kana (Canna)* – LBŽ *indijinė pypytė (Canna indica); karagana (Caragana) – žirnmedis; karlina (Carlina) – sausažiedis; elimas (Elymus) – smiltyninė rugiaveidė (Elymus arenarius); eugenija (Eugenia) – gvaizdikmedis; ferula (Ferula) – devyndrekis; grimija (Grimmia) – mitršepšė* (ir Ivinskio *dailenis*); *liguliarija (Ligularia) – sibirinė liežuvė (Ligularia sibiraca); mesija (Meesia) – dantjunga (Meesea); pasiflora (Passiflora) – mėlynoji kryžiažiedė (Passiflora caerulea); robinija (Robinia) – baltažiedis vikmedis (Robinia Pseudacacea); šerardija (Sherardia) – artvenis (Sherardia arvensis); veisija (Weissia) – žalsvoji balsvenė (Weissia viridula)* ir kt.

Kartais yra ir atvirkščiai:

BVŽ *žydrūnis* – LBŽ *ageratas (Ageratum mexicanum); smaugikas (Celastrus) – celastras lipikas (Celastrus scandens); laumenė – doronikė (Doronicum); lapenis – filokaktas (Phyllocactus); smiltyninis šepetukas (Weingaertneria canescens ž. Corynephorus canescens) – veingertnerija* (tik sinonimai *smilgaveidė, šepetukas*).

K. Gaivenio buvo siūlyta keisti svetimus gėlių pavadinimus (Gaivenis 1997: 47–48): *Dieffenbachia – difenbachija* – ajerinių šeimos augalas, taigi *ajerūnė*; *Sansevieria – sansevjera* – jos lapai panašūs į kardus, todėl *karduõtė*; *Caladium – kaladis* – labai puošniais lapais, todėl keistinas lietuvišku žodžiu *lapaĩnis*; *Haworthia – avortija* – dėl lapų margumo tinka vadinti *margùlė*; gėlė *Eranthis – erantis* – anksti žydintis, taigi *pavasariùkas*; *Heliosperma – heliosperma* – gr. *helios* „saulė“, taigi *saulùkė*; *Beloperone – beloperonė* – jos žiedynai panašūs į spurgus, todėl *spurguõtė*; *Chlorophytum – chlorofitas* – su orinių šaknelių kuokšteliais tarsi viksvomis, todėl *viksvūnė*.

Žvilgterėkime į kaimyninių šalių – latviškų, vokiškų augalų vardyną – ten tarptautinių pavadinimų mažiau nei lietuviškame. Latvių, vokiečių botanikos terminus stengiamasi kurti savos kalbos priemonėmis, plg.: *Aneura – aneura – bezdzīslenes* [„begyslės“]/*Bryum – brija – samtītes* [„aksomėliai“: latv. *samts* „aksomas“]/*Birnmoos* [„kriaušė“ + „samanos“]; *Cephalozia – cefalozija – pumpurzarenes* [„pumpuras“ + „šakelė“]/*Kopfsproßmoos* [„galva“ + „ūgis; atžala“ + „samanos“]; *Drepanocladus – drepanė – sirpjlapes* [„pjautuvo pavidalo lapai“]/*Sichelmoos* [„pjautuvas“ + „samanos“]; *Lepidozia – lepidozija – zvīņlapes* [„žvynlapės“]/*Schuppenzweigmoos* [„žvynai“ + „šaka“];

Scopolia – skopolija – lāpstītes [„kastuvėliai"]/*Tollkraut* [„pasiutęs; nuostabus" + „žolė; augalas"].

BVŽ teikiamas *alavijas* (*Aloe*), bet liaudinis pavadinimas *alijošius* populiaresnis (LKŽ I, 1968), todėl geriau būtų minėti abu arba, dar geriau, grįžti prie buvusio *alijošiaus*. Sinonimiškai duoti *vaistinė ramunė* ir *ramunėlis* (kodėl ne *ramunėlė*?) (*Matricaria recutita*), *valgomasis ridikas* ir *ridikėlis* (*Raphanus sativus*). *Artemisia absinthium* – LBŽ *kietis metėlė*; LF VI *kartusis kietis (pelynas)*; $DŽ_4$ *pelynas* žr. *metėlė*, o BVŽ – *kartusis kietis* (*pelynas* yra slavybė). *Hyssopus* LBŽ buvo *juozapas*, BVŽ – *isopas, juozažolė*. Teiktinesnė yra *juozažolė* (Gaivenis 1990: 79). *Ričija* (*Riccia*) taip pat keistina: vietoj jos LBŽ buvo *plonė*.

Retkarčiais susidaro įspūdis, jog botanikos mokslo kalboje atsiranda įvardijimo priemonių trūkumas: sudaromi per daug panašūs vardai – painu, ir kalba skurdinama. Štai *Hibiscus rosa-sinensis* – *kinrožė* ir *Rosa chinensis* – *kininė rožė*. Galima pamanyti, jog tai tas pats augalas, nors iš tiesų taip nėra. Todėl reikėtų vieną jų patikslinti – LBŽ *Hibiscus rosa-sinensis* vadinama *gražiažiedė kinrožė*. Būtų galima nusižiūrėti nuo kitų kalbų, kurioms priekaištauti negalime: *Hibiscus rosa-sinensis – Rosen-Eibisch/ China rose, Chinese hibiscus, shoe flower/ гибискус, китайская роза; Rosa chinensis – Edel-Rose, Bengal-Rose, chinesische Rose/ Chinese rose, India rose/ роза китайская, чайная роза*. Ar ne geriausia ir būtų pervadinti – ne *kininė*, o *arbatinė rožė*?

Ne visada priimtini skiriamųjų požymių neatspindintys reti skolintiniai epitetai, pvz.: *sareptinis bastutis* (*Brassica juncea*), *gimnodininis glenodinis* (*Glenodium gymnodinium*) ir pan.

LBŽ dėti vardai, kurie šiandien nebūtų įtraukti į botanikos vardų sąrašus. Pvz.: LBŽ *Viola canina* – *šunpijonkė* – BVŽ turime *šuninę našlaitę*; LBŽ *Bryum* – *silnyčius* – BVŽ *brija*; LBŽ *Carthamus* – *kriukuzas* – BVŽ *dygminas*. Nepriimtina BVŽ *gõjasamanė* (*Pseudoscleropodium*), nes *gojus* yra svetimybė.

Žodyne rasta taisytinų terminų: *arachis (=žemės riešutas); kokospalmė (=kokosinė palmė); alyvpalmė (=alyvinė palmė)* (TT 1992). Vienažodžiai lotyniški terminai parankūs botanikos mokslui, tačiau kai kurių versti sudurtiniais nereikėtų (Gaivenis 1989: 44) – *rapipalmė*

(=lazdinė palmė); sabalpalmė (=palmė mažylė?); sagopalmė (=saginė palmė).

Yra abejotinų sulietuvinimo atvejų, pvz.: *Amaryllis – amarilė (=amarilis?); Hawortija – avortija (=havortija); Marsilea – marsilija (=marsilėja?); Lodoicea – lodoicė (= lodoicėja?).*

Kirčiavimo ir rašybos klaidos. Šiek tiek rasta kirčiavimo netikslumų: *spanguõlė (=spañguolė); ãreka (=arekà); kapãris (=kãparis); bukadýglis (=bukadỹglis) maurabragis*, plg. *gausiadỹglis m.; Berchtòldo (=Bèrchtoldo) plūdė (Potamogeton berchtodii).*

Nesukirčiuoti šie lietuviški ar lotyniški žodžiai: *sidabrinis (=sidabrìnis) antùris; Cephaelis, Cuminum; Gigartina; Laminaria, Lyngbya; Mallomonas, Metzgeria, Microcystis; Navicula; Odontoschisma; Phacus, Physcomitrium, Plagiochila, Ptilidium; Riccia, Rivularia; Scapania, Scytonema, Solenostoma, Stauroneis; Vaucheria, Volvox.* BVŽ rašybos ir korektūros klaidų rasta nedaug: *ìlinas (=ýlinas) nariuotis; naturalistas (=natūralistas); dmbliai (=dumbliai), Jobibara (=Jobibarba) sobolifera.*

Botanikos nomenklatūra nuolat tikslinama. BVŽ *Pratarmėje* sakoma, kad „buvo siekiama suvienodinti įvairių sričių specialistų ir mėgėjų vartojamus lietuviškus augalų vardus ir padėti išvengti painiavos“ (5). Išties norėtųsi turėti pastovesnių pavadinimų, daugiau lietuviškų, gyvesnių, lengvesnių. Žinoma, lietuviški turi būti sudaryti pagal lietuvių kalbos taisykles.

Atlikti du Sizifo darbai: vienas žodynas brandaus amžiaus, kitas dar jauniklis. LBŽ yra lietuviškesnis, grynesnis, o BVŽ labai trūksta lietuviškų atitikmenų arba pakaitų. BVŽ – tik botanikos mokslui skirtas leidinys, jį studijuojantiems, dėstantiems. Daugybė augalų labai paplitę, naujieji vis plinta, bet neretai yra svetimi savo nelietuviškais vardais.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ANTŽ 1998: *Antikos žodynas*, Vilnius.

BVŽ 1998: *Botanikos vardų žodynas.* Sudarė R. Jankevičienė, Vilnius.

DŽ$_4$ 2000: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.

Gaivenis K. 1985: Lietuvos augalų genčių ir rūšių pavadinimai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 24, 176.

Gaivenis K. 1989: Mokslo kalbos dalykai. – *Kalbos kultūra* 56, 43–49.
Gaivenis K. 1990: *Yzopas* arba *juozažolė*. – *Kalbos kultūra* 58, 79.
Gaivenis K. 1997: Siūlome kelis lietuviškus gėlių pavadinimus. – *Kalbos kultūra* 69, 46–48.
IMŽ 1999: *Iliustruotas mitologijos* žodynas, Vilnius.
LBŽ 1938: *Lietuviškas botanikos žodynas.* Sudarė Botanikos žodyno komisija, vadovaujama L. Vailionio, red. J. Dagys, Kaunas.
LF 1959–1980: *Lietuvos TSR flora* 1–6, Vilnius.
LKŽ I 1968: *Lietuvių kalbos žodynas* 1, Vilnius.
LKŽ XIV 1986: *Lietuvių kalbos žodynas* 14, Vilnius.
LKŽ XVIII 1997: *Lietuvių kalbos žodynas* 18, Vilnius.
Matulionis P. 1906–1907: *Žolynas: Lietuvos augalų žodynas ir augalų taislas*, Vilnius.
TT 1992: *Terminologijos taisymai*, Vilnius.
TŽŽ 2001: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.

Solvita LABANAUSKIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-2055 Vilnius
E. paštas solvita1@one.lt

Gauta 2002-11-04